

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»
включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління
(Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).*

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.7>

УДК 351.85:322-027.21(498)

Р. А. Небожук,

*к. держ. упр., доцент кафедри філософії та релігієзнавства Київського
університету імені Бориса Грінченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7585-7437>

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В РУМУНІЇ

R. Nebozhuk,

PhD in Public Administration,

*Associate Professor of the Department of Philosophy and Religious Studies,
Borys Grinchenko Kyiv University*

MODERN MODEL OF STATE-CHURCH RELATIONSHIPS INTERPRETATION IN ROMANIA

Ця стаття присвячена аналізу сучасної моделі державно-церковних відносин у Румунії, країні з багатим релігійним розмаїттям та історично сформованими традиціями. В Румунії православ'я відіграє ключову роль у культурному та суспільному житті, однак країна також є домом для численних інших релігійних груп. Стаття охоплює історичний розвиток релігійних спільнот у Румунії, з акцентом на їх взаємодію з державою,

вплив на суспільні процеси та внесок у формування національної ідентичності.

Аналізується сучасне законодавство Румунії щодо релігійних організацій та їхньої діяльності, розглядаються питання свободи віросповідання та релігійної толерантності. Особлива увага приділяється ролі Румунської Православної Церкви у суспільстві, її взаємодії з державними інституціями та впливу на соціальні та культурні аспекти життя країни.

Стаття також включає аналіз викликів та перспектив, які постають перед релігійними спільнотами у Румунії в контексті глобалізації, модернізації та змін у суспільних цінностях. Обговорюються напрямки можливого розвитку суспільно-релігійних відносин у майбутньому, враховуючи історичний та культурний контекст країни.

This article presents a comprehensive analysis of the contemporary model of state-church relations in Romania, a nation characterized by its rich religious diversity and deeply rooted traditions. The focus of the study is on the dynamic interplay between the state and various religious entities, particularly emphasizing the dominant role of Orthodoxy in Romania's cultural and societal spheres. The paper delves into the historical evolution of religious communities within Romania, highlighting their enduring interaction with state mechanisms, their significant influence on societal processes, and their crucial role in shaping national identity.

The research meticulously examines the current legislative framework in Romania concerning religious organizations and their operations. It scrutinizes issues pertaining to the freedom of religious practice and the principles of religious tolerance upheld by the state. The Romanian Orthodox Church, as a predominant religious institution, receives special attention in this analysis. The

study explores its intricate relationship with state institutions, assessing its profound influence on various social and cultural dimensions of Romanian life.

In addition to historical and legislative aspects, the article provides an in-depth look at the challenges and future prospects for religious communities in Romania. This includes an evaluation of how globalization, modernization, and shifts in societal values are impacting these communities. The potential pathways for the evolution of socio-religious relations are thoroughly discussed, with a keen eye on the unique historical and cultural backdrop of Romania.

Key aspects of the state-church relationship in Romania are explored, including the state's role in financing religious organizations, the integration of religious education in public schools, and the influence of religious entities in political and social affairs. The paper also addresses the balancing act between maintaining traditional religious values and adapting to contemporary societal changes.

Overall, this article offers a nuanced and detailed exploration of the multifaceted relationship between the state and the church in Romania, providing valuable insights into its historical development, current status, and future directions in a rapidly changing global context.

Ключові слова: *церква, механізми державного управління, суспільно-релігійні відносини, релігія, свобода совісті, державна політика, держава, державно-церковні відносини, суспільство, релігійні організації, Румунія.*

Keywords: *church, mechanisms of state administration, socio-religious relations, religion, freedom of conscience, state policy, state, state-church relations, society, religious organizations, Romania.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний розвиток суспільно-релігійних відносин у Румунії ставить ряд важливих

питань та викликів, які потребують глибокого аналізу та вивчення. Румунія, країна з домінуванням Православної Церкви та наявністю численних інших релігійних груп, є унікальним полем для дослідження взаємодії між релігією, державою та суспільством.

Основною проблемою є з'ясування, як релігійні вірування та інституції впливають на соціальні, культурні та політичні аспекти життя в Румунії. Це включає вивчення ролі Румунської Православної Церкви у формуванні національної ідентичності та її взаємодії з державними інституціями, а також аналіз положення інших релігійних спільнот в країні.

Іншим важливим аспектом є визначення меж свободи віросповідання у контексті державної політики та законодавства. Зокрема, важливо зрозуміти, як релігійна свобода гарантується і захищається в Румунії, та як ці принципи взаємодіють із загальнодержавними інтересами та культурними цінностями.

Крім того, важливим є аналіз впливу глобалізації та соціальних змін на релігійні спільноти, а також визначення того, як ці спільноти адаптуються до змінюваного суспільного ландшафту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах вивчення взаємодії між церквою та державою, зокрема її соціологічних, філософсько-моральних та правових аспектів, привертає увагу багатьох науковців. Видатні дослідники, серед яких В. Єленський, Л. Филипович, У. Хаварівський, Ю. Решетніков, С. Онищук, О. Саган, Ю. Чорноморець, Я. Котилко та інші, зробили вагомий внесок у вивчення цього питання. Проте, більшість цих робіт характеризується відсутністю детального аналізу європейського досвіду в області суспільно-релігійних відносин, який є критично важливим для країн, що прагнуть інтеграції в європейські структури. Зокрема, для України, яка прагне інтеграції в Європейський Союз, розуміння та вивчення цих практик може мати стратегічне значення.

Мета статті полягає у всебічному аналізі суспільно-релігійних відносин у Румунії, з акцентом на взаємодію між релігійними організаціями та державними інституціями. Цей аналіз передбачає вивчення історичного розвитку релігійних традицій у Румунії, ролі релігії у формуванні національної ідентичності, а також сучасних тенденцій і викликів, з якими стикаються релігійні спільноти в контексті глобалізації та соціокультурних змін.

Виклад основного матеріалу. Кожна держава має свою унікальну модель взаємодії з релігійними організаціями, яка відображає особливості її правової системи, історичний розвиток та культурні цінності. Починаючи з середньовіччя, інститути Православної Церкви і держави розвивалися в Румунії разом, і правова історія Румунії показує безперервне переплетення цих двох інститутів: це одна з причин, чому Румунська Православна Церква зберігає привілейоване становище, а держава захищає і просуває її інтереси.

У другій половині 19 століття, під час правління Александру Іоана Кузи, Румунія переживала значні соціальні та політичні зміни, що впливали як на Церкву, так і на загальний політичний ландшафт країни. Це був період лібералізації та модернізації суспільства.

Перша сучасна Конституція Румунії, прийнята в 1866 році, закріпила свободу віросповідання як фундаментальне право, гарантуючи її як абсолютну свободу. Згідно з Конституцією, всі релігії мали право на свободу віросповідання, доки їхні практики не суперечили громадському порядку та моралі. Цей документ також підкреслював, що громадянство не пов'язане з релігійною приналежністю.

Стаття 21 Конституції Румунії від 1866 року передбачає, що Румунська православна церква залишається незалежною від будь-якої чужоземної ієрархії, зберігаючи при цьому єдність з єкуменічною церквою сходу в питаннях догм. Духовні, канонічні та дисциплінарні справи

Румунської православної церкви регулюються єдиною синодальною центральною владою, відповідно до спеціального закону. Митрополити та єпархіальні єпископи Румунської православної церкви обираються відповідно до процедури, визначеної спеціальним законом [1].

Крім того, Конституція проголосила Румунську Православну Церкву незалежною та автокефальною, визначивши її як «панівну церкву держави». Також, призначення митрополитів та православних єпископів до Сенату Румунії підкреслювало їхній вплив у суспільному житті.

Подібні положення були включені також у Конституції 1923 та 1938 років Румунії. Конституція 1923 року закріплювала принцип рівності громадян і підтверджувала, що громадянство не залежить від релігійної приналежності. В ній було проголошено, що свобода совісті є абсолютною та гарантується всім релігіям, за умови дотримання громадського порядку, моралі та законів країни.

Конституція 1923 року визнавала Румунську Православну Церкву та Греко-Католицьку Церкву як національні Церкви. Основний закон зазначав, що, оскільки православ'я є релігією переважної більшості румунів, Православна Церква має статус домінуючої Церкви в Румунській державі, а Греко-Католицька Церква користується пріоритетом перед іншими культами. Також було встановлено, що структура та організаційні принципи Румунської православної церкви регулюються спеціальним законом, а Церква як інституція підлягає державному контролю [2].

Конституція автоматично надавала статус членів Сенату Румунії митрополиту та єпископам Румунської православної церкви та єпископам Греко-католицької церкви. Подібні права були надані провідним представникам інших релігійних конфесій, якщо їх чисельність перевищувала 200 тисяч прихильників, включаючи представника мусульманської меншини.

Конституція 1938 року в Румунії підтвердила вищезазначені положення, однак встановила пряму заборону на політичну пропаганду з боку священнослужителів та представників різних культів [3].

Комуністичні конституції Румунії 1948, 1952 і 1956 років формально підтримували положення про свободу віросповідання, рівність та принцип недискримінації. Проте, під час комуністичного режиму Румунська комуністична партія виявляла вороже ставлення до всіх релігій, особливо до Католицької Церкви [4].

Хоча Римо-Католицька Церква могла продовжувати свою діяльність, хоч і в обмежених умовах та під контролем, Греко-Католицька Церква була фактично ліквідована декретом № 358 від 1 грудня 1948 року. Її храми та багато будівель були передані Румунській Православній Церкві, яка співпрацювала з комуністичним урядом у цьому процесі. До сьогоднішнього дня Румунська Православна Церква не повернула Греко-Католицькій Церкві навіть 10% її храмів та будівель.

У цей період комуністичного режиму в Румунії були ліквідовані всі католицькі та греко-католицькі чернечі ордени, а також закриті школи та конфесійні навчальні заклади. Точна кількість людей, які були ув'язнені з релігійних мотивів, залишається невідомою, оскільки офіційно влада звинувачувала їх у державній зраді, членстві в змовничих організаціях або інших злочинах, що нібито загрожували безпеці держави.

Беззаперечним є факт, що переслідуванням піддавалися представники всіх релігій і конфесій, які відкрито виступали проти комуністичної ідеології, включаючи католиків, греко-католиків, православних, лютеран, п'ятидесятників, Свідків Єгови та інших. Особливо постраждали члени Греко-Католицької Церкви та католицьких чернечих орденів: було заарештовано 12 греко-католицьких єпископів, 7 з яких померли у комуністичних в'язницях, а також тисячі священників і мирян цієї Церкви.

Протягом майже сорока років комуністичного режиму в Румунії, комуністична партія вживала різноманітних адміністративних та правових заходів для обмеження релігійних практик. Це включало впровадження марксистсько-ленінської, а згодом чаушескуанської системи освіти, що активно пропагувала атеїзм та агресивну атеїстичну ідеологію, особливо в шкільних програмах [5].

Упродовж 15 років після падіння комуністичного режиму, Румунія не мала спеціального законодавчого акту, який би регулював релігійну свободу у відповідності з Конституцією, міжнародними конвенціями та договорами, у яких Румунія є стороною, а також новими соціальними і релігійними реаліями. Країна діяла спорадично, без наявності актуалізованого нормативного документа у цій сфері.

В контексті європейської інтеграції Румунії було необхідно прийняти закон, що регулює статус релігійних громад відповідно до стандартів країн Європейського Союзу, враховуючи при цьому специфіку внутрішньої ситуації.

З метою розробки такого закону з березня 2005 року були організовані зустрічі з представниками різних сфер.

У квітні-травні 2005 року відбулося чотири раунди дебатів за участю представників релігійних конфесій. Були залучені такі авторитетні інституції, як БДПЛ/ОБСЄ та Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Остання проаналізувала проект закону на своєму 64-му пленарному засіданні 21-22 жовтня 2005 року і видала позитивний висновок, рекомендуючи внести ряд змін до проекту закону [6].

На відміну від інших конституцій, Конституція Румунії не містить прямого визначення держави як світської (секулярної), і не встановлює чіткого розмежування між державою та Церквою. Однак детальний аналіз конституційних текстів вказує на існування значного релігійного впливу в

публічному житті країни. Згідно з Конституцією, Румунія може бути визначена як світська держава, але це не означає повну секуляризацію її державного устрою та суспільного життя.

Спеціальним нормативно-правовим актом, що регулює суспільно-релігійні відносини в Румунії є Закон «Про релігійну свободу та загальний режим культів» Закон передбачає, що ніхто не може бути перешкоджаний або примушений прийняти думку або дотримуватися релігійних переконань, що суперечать його переконанням, а також не може бути підданий будь-якій дискримінації, переслідуванню чи поставленому в становище неповноцінності через його віросповідання, членство чи нечленство в групі, релігійному об'єднанні чи культі або для здійснення, на умовах, передбачених законом, релігійної свободи [7].

В Румунії 18 конфесій, перелічені у додатку до Закону мають статус «визнаних культів»:

1. Румунська Православна Церква;
2. Тімішоарська Сербська Православна Єпархія;
3. Римо-Католицька Церква;
4. Румунська Греко-Католицька Церква;
5. Архієпископ Вірменської Церкви;
6. Старообрядна Російська Християнська Церква В Румунії;
7. Реформатська Церква Румунії;
8. Євангелічна Церква Румунії;
9. Євангелісько-Лютеранська Церква Румунії;
10. Унітарна Церква Трансільванії;
11. Союз Християнських Баптистських Церков Румунії;
12. Християнська Церква Згідно Євангелія Румунії - Об'єднання Церков Християн Віри Євангельської Румунії;
13. Румунська Євангелічна Церква;
14. Союз П'ятидесятників - Апостольська Церква Божа В Румунії;

15. Християнська Церква Адвентистів Сьомого Дня В Румунії;
16. Федерація Єврейських Громад Румунії;
17. Мусульманський Культ;
18. Релігійна Організація Свідків Єгови.

В частині другій статті 7 Закону передбачено, що Румунська держава визнає важливу роль Румунської православної церкви та інших визнаних церков і культів у національній історії Румунії та в житті румунського суспільства [7].

В Румунії центральні органи державної влади можуть укладати з визнаними культурами як партнерства у сферах спільного інтересу, так і угоди для регулювання окремих аспектів традиції культів, які підлягають затвердженню законом.

В Румунії релігійні організації класифікуються на кілька основних видів: Культи (Culte), Релігійні асоціації (Asociații religioase), Релігійні групи (Grupări religioase).

Культи (Culte) - це офіційно визнані релігійні групи зі значною історичною присутністю та великою кількістю послідовників у Румунії. Вони користуються певними правами та привілеями, наданими державою.

Для отримання статусу культу, релігійна організація має подати запит до Державного секретаріату у справах культів, до якого додаються наступні документи:

а) докази юридичного статусу та неперервної діяльності на території Румунії як релігійної організації протягом щонайменше 12 років;

б) підтвердження наявності певної кількості членів-громадян Румунії, які проживають у Румунії, не менше ніж 0,1% від населення країни, відповідно до останнього перепису населення. При населенні країни в 19,2 мільйона осіб, це положення передбачає наявність щонайменше 19 200 членів, які є громадянами Румунії і проживають на її території;

в) сповідання віри та опис організації та діяльності, що включає назву культу, його центральну та місцеву організаційну структуру, методи управління, адміністрації та контролю, органи представницької влади, процедуру заснування та ліквідації культових підрозділів, статус власного персоналу, а також конкретні положення, що стосуються даного культу.

Протягом 60 днів від дати подання заяви Державний секретаріат у справах релігій подає Уряду документацію про визнання культу разом із своїм консультативним висновком, складеним на основі поданої документації.

Протягом 60 днів після отримання висновку Уряд приймає рішення щодо запиту шляхом вмотивованого рішення про визнання або відхилення. Рішення уряду публікується в Офіційному віснику Румунії.

Варто зазначити, що Венеційська комісія критикувала такі жорсткі умови для отримання статусу культового, однак вони лишилися без змін.

Релігійні асоціації (*Asociații religioase*) - це юридичні особи, що об'єднують вірян однієї релігії або віросповідання. На відміну від культів, вони не мають такого ж статусу, але мають право практикувати свою віру та здійснювати релігійну діяльність у відповідності з законом.

Релігійні асоціації є юридичними особами, які складаються щонайменше з 300 осіб, громадян Румунії або резидентів країни, об'єднаних для виявлення релігійних переконань. Релігійна асоціація набуває статусу юридичної особи шляхом реєстрації в Реєстрі релігійних асоціацій, який ведеться в реєстрі суду територіального округу, де вона розташована. Варто зазначити, що Венеційська комісія звернула увагу Румунії на занадто велику кількість осіб для реєстрації релігійної асоціації, однак парламент відмовився понижувати ці вимоги.

До заяви про реєстрацію додаються такі документи:

а) статут у нотаріально засвідченій формі, що містить назву релігійної асоціації, яка не повинна співпадати або бути схожою з назвами інших

культів або визнаних релігійних асоціацій, ідентифікаційні дані та підписи членів, місцезнаходження основного офісу, початкове майно, яке складається хоча б з двох середніх зарплат в економіці, наданого у натуральній або грошовій формі членами асоціації, а також перші керівні органи;

б) віросповідання та статут асоціації, який включає центральну та місцеву структуру організації, методи управління, адміністрації та контролю, процедуру заснування та ліквідації місцевих підрозділів, права та обов'язки членів, основні види діяльності для досягнення духовних цілей, а також інші специфічні положення;

в) документи, які підтверджують місцезнаходження та початкове майно;

г) консультативний висновок Державного секретаріату у справах релігій;

д) підтвердження назви, видане Міністерством юстиції.

Протягом 3 днів після подання заяви та документів, суддя, призначений головою суду, перевіряє їх на відповідність закону та виносить рішення про реєстрацію асоціації в Реєстрі релігійних асоціацій.

Релігійні групи (*Grupări religioase*) - це менші релігійні спільноти, які не мають юридичного статусу як асоціації або культи. Вони можуть вільно практикувати свої релігійні переконання, але їх правовий статус менш захищений.

Варто зазначити, що Румунське законодавство дозволяє релігійним громадам встановлювати внески для своїх віруючих на підтримку діяльності, яку вони здійснюють, що в Україні прямо заборонено.

В Румунії держава активно забезпечує фінансову підтримку церков та інших релігійних установ. Це включає вирахування податків на доходи, які спрямовуються на підтримку релігійних культів, а також заохочення спонсорства культів відповідно до законодавства. Крім того, держава надає

фінансові внески для покриття заробітної плати священнослужителів і нецерковних працівників, які належать до визнаних культів. Ці внески розраховуються на основі кількості вірних громадян та реальних потреб у прожитку та діяльності церков. Особлива увага приділяється малозабезпеченим богослужбовим установам, які отримують додаткову фінансову підтримку від держави згідно з встановленими законом умовами.

Висновки. Закон Румунії «Про релігійну свободу та загальний режим культів» № 489 від 2006 року, встановлює правові рамки для релігійних організацій та їхньої діяльності в Румунії. Цей закон став важливим кроком у забезпеченні релігійної свободи та нормалізації відносин між державою і релігійними організаціями після періоду комуністичного режиму.

Як і Україна, Румунія пережила період комуністичного режиму, який мав вплив на релігійне життя. Досвід Румунії у відродженні та захисті релігійних прав після комуністичної епохи є корисним для України в контексті власного історичного та соціального розвитку. Разом з тим, Румунія прийняла ряд реформ у сфері релігійних відносин в рамках процесу інтеграції до ЄС. Цей досвід може бути важливим для України, яка також прагне до європейської інтеграції та відповідності свого законодавства європейським стандартам.

Румунська модель державно-церковних відносин характеризується визнанням і підтримкою різноманітних релігійних конфесій, забезпечуючи при цьому дотримання принципів свободи віросповідання та рівності всіх релігій перед законом. Зусилля уряду спрямовані на забезпечення гармонійного співіснування різних релігійних спільнот, враховуючи як історичні, так і сучасні соціальні контексти.

Література

1. Constituția Principatelor Unite Române din 30 iunie 1866. Monitorul Oficial nr. 142 din 13 iulie 1866. URL:<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/26844> (дата звернення : 26.10.2023).
2. Constituția din 1923, în „Monitorul Oficial”, nr. 282, 29 martie 1923. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/15014> (дата звернення : 26.10.2023).
3. Constituția din 1938, în „Monitorul Oficial”nr. 48 din 27 februarie 1938. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/14930> (дата звернення : 26.10.2023).
4. Constituția Republicii Populare Române. Monitorul Oficial nr. 1 din 27 septembrie 1952. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/14933> (дата звернення : 10.10.2023). (дата звернення : 26.10.2023).
5. Decret Nr. 177 din 4 august 1948 «pentru regimul general al cultelor religioase», Monitorul Oficial NR. 178 din 4 august 1948. URL:<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>. (дата звернення : 26.10.2023).
6. Opinion on the Draft Law regarding the Religious Freedom and the General Regime of Religions in Romania adopted by the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21-22 October 2005). CDL-AD(2005)037. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)037-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)037-e) (дата звернення : 26.10.2023).
7. Lege nr. 489 din 28 decembrie 2006 «privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor» URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/158541> (дата звернення : 26.10.2023).

References

1. The General Assembly of Romania (1866), “Constitution of the United Romanian Principalities of June 30, 1866”, Monitorul Oficial, [Online], vol.

142, available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/26844> (Accessed 26 November 2023).

2. National Constituent Assembly of Deputies (1923), “Constitution of Romania”, Monitorul Oficial, [Online], vol. 282, available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/15014> (Accessed 26 November 2023).

3. His Majesty Charles II King of Romania (1938), “Constitution”, Monitorul Oficial, [Online], vol. 48, available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/14930> (Accessed 26 November 2023).

4. The Great National Assembly (1952), “Constitution of the Romanian People's Republic”, Monitorul Oficial, [Online], vol. 1, available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/14933> (Accessed 26 November 2023).

5. Ministry of Religions (1948), Decree “For the general regime of religious cults”, Monitorul Oficial, [Online], vol. 177, available at: URL:<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47> (Accessed 26 November 2023).

6. Council of Europe (2005), “Opinion on the Draft Law regarding the Religious Freedom and the General Regime of Religions in Romania adopted by the Venice Commission at its 64th plenary session”, CDL-AD(2005)037, [Online], available at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)037-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)037-e) (Accessed 26 November 2023).

7. Parliament (2006), “Regarding religious freedom and the general regime of cults”, Monitorul Oficial, [Online], vol. 489, available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/158541> (Accessed 26 November 2023).

Стаття надійшла до редакції 06.12.2023 р.